

ויקח יעקב אבן

ריבונות

בפרק ד' של הלכות מלכים במשנה תורה של הרמב"ם יש שתי הלכות הנראות סותרות.

המלך המשיח נוטל מכל הארצות שכובשין ישראל חלק אחד משלשה עשר. ודבר זה חוק לו ולבניו עד עולם. הלכות מלכים פרק ד' הלכה ח'

כל הארץ שכובש הרי היא שלו (של המלך) ונותן לעבדיו ולאנשי המלחמה כפי מה שירצה, ומניח לעצמו כפי מה שירצה. ובכל אלו הדברים דינו דין. ובכל יהיו מעשיו לשם שמים. ותהיה מגמתו ומחשבתו להרים דת האמת. ולמלאות העולם צדק. ולשבור זרוע הרשעים ולהלחם מלחמות ה'. שאין ממליכין מלך תחלה אלא לעשות משפט ומלחמות. שנאמר 'ושפטנו מלכנו ויצא לפנינו ונלחם את מלחמותינו'. הלכות מלכים פרק ד' הלכה י'

בהלכה ח' נוטל המלך חלק אחד מכל שלושה עשר חלקים, כשבת בפני עצמו, ואילו בהלכה י' המלך לוקח את כל מה שירצה, אפילו מחצית הארצות הכבושות או אפילו את כולן!

נושאי הכלים של הרמב"ם אינם מתייחסים כלל לשאלה, וכנראה הבינו שהלכה ח' מיוחדת למלך המשיח, כלומר מלך מבית דוד, ואילו הלכה י' מדברת על מלך ישראל שאינו מבית דוד. ובאמת מצאתי בפירוש "רמב"ם לעם" (הוצאת מוסד הרב קוק) מאת הרב שמואל תנחום רובינשטיין

שכובש – מלך ישראל שאינו המלך המשיח, כי המשיח דינו מבואר לעיל הלכה ח'.

אבל הסבר זה הינו קשה. בכל הפרק חוץ מהלכה ח' דנים בכל מלך ישראל, בין מבית דוד ובין לא. אם הלכה י' נבדלת מכל ההלכות האחרות וחלה רק על מלך שאינו מבית דוד, מדוע הרמב"ם לא מציין זאת במפורש?

ומדוע מקופח מלך מבית דוד לעומת מלך ישראל שאינו מיוחס? אולי אפשר להסביר את צימצום ירושת מלך מבית דוד בעובדה שמלך מבית דוד מוריש את מלכותו לעד, ואילו מלך ישראל שאינו מבית דוד מלכותו היא לפי שעה. אבל הרמב"ם אינו אומר כך.

ומה הקשר בין הרישא של הלכה י' לסיפא? האם רק מעשיו של מלך שאינו מבית דוד צריכים להיות לשם שמייים? האם שמואל לא בחר בדוד עצמו דווקא לאור כשלון שאול במלחמת עמלק?

ואפשר להסביר בצורה אחרת. לעניות דעתי מדובר בהלכה ח' בזכות קניין ובהלכה י' בריבונות.

המלך המשיח יכול להחרים לשימושו אחד משלושה עשר מאדמות שכבש וכן מנחיל אדמות אלה לבניו אחריו כירושת עולם. הרמב"ם לומד הלכה זאת מבבא בתרא:

אמר מר - עתידה ארץ ישראל שתתחלק לשלושה עשר שבטים. אידך למאן (והחלק הנוסף למי)? אמר רב חסדא – לנשיא. דכתיב 'והעובד העיר יעבדהו מכל שבטי ישראל'. אמר ליה רב פפא לאביי - אימא רונגר בעלמא (אולי מדובר בשכירות ולא בקניין)? לא סלקא דעתך (לא יעלה על הדעת)! דכתיב 'והנותר לנשיא מזה ומזה לתרומת הקדש ולאחוזת העיר'. בבא בתרא קכ"ב.

והרמב"ם מפרש כמו הרשב"ם שם **לנשיא** – למלך המשיח. ואם כן למדנו שדין זה הינו מיוחד למלך המשיח ואינו חל על מלך ישראל שאינו מזרע דוד. אפשר להשתכנע בנקל שמדובר כאן בזכות קניינית מעיון בהלכות הסובבות.

ולוקח השדות והזיתים והכרמים לעבדיו כשילכו למלחמה ויפשטו על מקומות אלו אם אין להם מה יאכלו אלא משם, ונותן דמיהן. שנאמר 'ואת שדותיכם ואת כרמיכם וזיתיכם הטובים יקח ונתן לעבדיו'. הלכה ו'.

ויש לו מעשר מן הזרעים ומן האילנות ומן הבהמה, שנאמר 'וזרעיכם וכרמיכם יעשור' וגו'. 'צאנכם יעשור'. הלכה ז'

כל הרוגי המלך ממונן למלך. וכל הממלכות שכובש הרי אוצרות המלכים למלך. ושאר הבזה שבוזזין, בוזזין ונותנין לפניו והוא נוטל מחצה בראש. ומחצית הבזה חולקין אותה כל אנשי הצבא ביחד עם העם היושבין על הכלים במחנה לשמרם חולקין בשוה. שנאמר 'כי כחלק היורד במלחמה וכחלק היושב על הכלים יחדיו יחלוקו'. הלכה ט'

לעומת האמור לגבי הלכה ח', בהלכה י' מוסבר שכל מלך ישראל (כולל כמובן מלך מבית דוד) הופך לריבון על כל הארצות שכובש. נקרא שוב את ההלכה בראייה זאת, ונראה שעכשיו הקשר להמשך ההלכה ברור.

כל הארץ שכובש הרי היא שלו למלוך עליו. ונותן לעבדיו ולאנשי המלחמה כפי מה שירצה, ומניח לעצמו כפי מה שירצה כלומר, יכול הוא לתת לאחד משריו למלוך על ארץ שכבש, כפי שנבוכדנאצר המליך את צדקיהו או שקיסר רומה המליך את הורדוס. מלך זה יסור לרצונו של מלך ישראל ויעלה לו מס. ובכל אלו הדברים דינו דין, כלומר, בכל הארצות שכבש דבר המלך הינו דין המקום. ויש למלך רשות להרוג כל איש הממרה את פיו בכל הארצות שכבש. ובכל יהיו מעשיו לשם שמים וכ"ו, כלומר, מותר לו לכבוש ולמלוך על ארצות שאינם מארץ ישראל מפני שהוא כובש אותן לשם שמים וכדי להפיץ אמונה בה' ולהשכין צדק בעולם.

וכמו כן אפשר להשתכנע שמדובר כאן בריבונות ולא בקניין מהלכה בהמשך:

כל הארצות שכובשין ישראל במלך על פי בית דין הרי זה כיבוש רבים, והרי היא כארץ ישראל שכבש יהושע לכלל דבר. והוא שכבשו אחר כיבוש כל ארץ ישראל האמורה בתורה. הלכות מלכים פרק ה' הלכה ו'